

גבולות היחידה: פרק ט' פסוקים א- כא
נושא היחידה: המלכת אבימלך ומשל יותם

כתבה: יעל דאר

מספר שיעורים לפי המתווה: 1

הסבר כללי:

פסוקי יחידה זו מתחלקים לשני חלקים. הראשון, הקצר – פסוקי המלכת אבימלך. שאר הפסוקים עוסקים במשל יותם ובלקח שלו. זו הפעם הראשונה שתלמידינו נתקלים במשלים בתנ"ך¹.

פתיחה:

ניזכר בפסוקים האחרונים של פרקי גדעון, פרק טו פסוקים לג – לה. **נשאל:** איזה חלק של מעגל השופטים מתארים פסוקים אלה?² החטא. נברר מהו החטא המופיע כאן, ונגלה שיש כאן שני סעיפים. הסעיף הראשון הוא הרגיל – עבודה זרה. השופט מת ובנ"י חוזרים לעבוד ע"ז. סעיף שני הוא שכחת הטובה. בנ"י שכחו את ה' המציל אותם מיד כל אויביהם מסביב (פס' לד). וכן שכחו את גדעון. ויתרה מזאת: "ולא עשו חסד עם בית ירובעל גדעון, ככל הטובה אשר עשה עם ישראל" (פס' לה).

נסכם: פסוקים אחרונים אלה הם נקודת הפתיחה של הסיפור הבא. גדעון מת, ובנ"י עוסקים כבר בחטא הבא, ואף 'לא עשו חסד'. על איזה חסד מדובר? נגלה בפסוקים הבאים.

עיון בפסוקים:

פסוקים א – ו: המלכת אבימלך.

נקרא רק את פסוק א **ונשאל:** מיהו אבימלך? **נעיין** בפרק ח' פס' לא: אבימלך היה בנה של הפילגש של גדעון. נסביר כי פילגש היא אשה במעמד נמוך יותר מאשה נשואה. כמו הגר ביחס לשרה. מוצאה של הפילגש הוא משכם. 'וישם את שמו אבימלך'. לא נאמר שכשנולד 'ויקרא את שמו אבימלך' אלא שאבימלך הסב את שמו משם אחר לאבימלך. (דעת מקרא). כלומר, היה כאן בן אחד משבעים בניו של גדעון, שהחשיב את עצמו למלך, אע"פ שהוא היה בנה של הפילגש ולא של אחת הנשים.

נקרא פסוקים ב – ג: נשאל: מה היתה טענתו של אבימלך שבזכותה מגיעה לו המלוכה (לדעתו)? עדיף שימשלו בעם (כולל שכם) שבעים איש, או כל אחד מבני גדעון – או עדיף שהוא ימשול, שהרי הוא אחיהם? לאנשי שכם עדיף שאבימלך ימשול, כי הוא 'משלהם'.

נשאל: אנחנו בתקופת שופטים, ולא בתקופת מלכים. מדוע חושב אבימלך שהגיע הזמן למלוכה? נבקש מהילדים לעיין בבקשת העם מגדעון לאחר נצחונו על מדין. (פרק ח' פס' כב). בנ"י בעצמם מבקשים מגדעון למלוך. לפחות שלושה דורות. אתה, בנך ובן – בנך. אבימלך, למעשה מציע להם להגשים את חלומם ולמנות להם מלך. והוא – המתאים ביותר, להתחיל מלוכה בשכם, עירה של אמו. אחי אמו צריכים לדבר עם 'בעלי שכם'. מיהם בעלי שכם? דעת מקרא מסביר: אזרחי שכם, בעלי הקרקעות ובעלי הדעה בעיר.

¹ משלים נוספים ידועים: משל כבשת הרש, משל הכרם. גם מראות נבואה מסויימים יכולים להיחשב כמשל, אך אלה, כאמור, הידועים שבהם.

² בפרק זה לא נוכל לראות את כל שלבי מעגל השופטים. בסיום הלימוד על אבימלך נברר היכן העונש – תשובה – תשועה, אם היו בכלל?

נשאל: האם בעלי שכם מסכימים למנות את אבימלך עליהם למלך? כן.

פסוקים ד – ה: אנשי שכם נותנים לאבימלך כסף מקופה שיש במקדש ע"ז שלהם: בית בעל ברית. נשאל: מה עשה בכסף הזה? שכר אנשים ריקים ופוחזים שהלכו והרגו את בני גדעון 'על אבן אחת'. דעת מקרא מפרש כי הם הובאו כפותים לאיזו אבן גדולה ושם נהרגו. אולי מספיק לפרש כי נהרגו בבת אחת כל אחי גדעון. אח אחד הצליח לברוח ולא נהרג.

פסוק ו – ז: לאחר שדאג לסלק מהשטח את כל אלה היכולים לטעון למלוכה – הלכו בעלי שכם והמליכו את אבימלך. אליהם הצטרפו אנשי בית מילוא. בית מילוא היא עיר בצורה ליד שכם. כיום אין מקומה ידוע. (דעת מקרא)

פס' ז – יותם, בנו הקטן של גדעון, אשר נשאר חי, מטפס על הר גריזים ומדבר עם אנשי שכם.

בתמונה³ ניתן לראות את העיר שכם של ימינו, הבנויה על מורדות הר גריזים. בתקופת התנ"ך היתה שכם בנויה מתחת להר גריזים, בין עיבל לגריזים. כך שמי שעמד על הר גריזים, יכול היה לנצל את המצב הטופוגרפי לצורך קריאה מהדהדת.⁴ יותם קורא לבעלי שכם להקשיב לו, ושכרם יהיה 'וישמע אליכם אלוקים'.

פסוקים ח – טו: משל יותם

זהו המשל הראשון שנכתב בתנ"ך. לכן חשוב שנסביר לילדים מהו משל. משל – סיפור על חיות / צמחים (לא על בני אדם בד"כ) המלמד לקח על חיי בני האדם. בשלב ראשון, נקרא את המשל בפסוקים, כאשר לפני הקריאה נחלק תמונות של עצים מהמשל ל4 תלמידים. כל תלמיד שמגיע תורו במשל, יקרא את הפסוק שלו. לדוגמא: המורה יקרא את פסוק ח, ויפנה לתלמיד שמחזיק תמונה של עץ זית, התלמיד יקרא את פסוק ט. והמורה יסביר – הזית לא רוצה להפסיק לתת לאנשים שמן זית משובח וללכת להיות מלך. לכן העצים עוברים לעץ הבא, וכן הלאה. (את סיפור המשל תלווה מצגת, בנספח ליחידת ההוראה) לאחר הקריאה הראשונה, נסכם ונספר את המשל במילים שלנו: העצים הולכים לחפש להם מלך. הם עוברים אצל שלושה עצי פרי טובים, חשובים ויעילים, ומציעים להם את המלוכה. כל העצים מסרבים. ואז מגיעים לאטד, שהוא שיח קוצני שאינו נותן פירות. האטד מסכים למלוך, בתנאי שיבואו לחסות בצילו. ואם לא – הוא מזהיר, שתצא אש ממנו, שהרי הוא קוץ ונשרף בקלות, ותשרוף את ארזי הלבנון.

³ התמונה נמצאת גם במצגת המלווה את יחידת ההוראה.

⁴ כך היה, כנראה, גם בכריתת הברית לרגלי הר עיבל (יהושע ח, דברים כז)

נסביר כי לכל סיפור כזה, משל, יש גם נמשל. בנמשל ננסה לראות מה באמת מקביל למה שבסיפור. נסביר שלא תמיד לכל פריט במשל יהיה הסבר בנמשל. לאחר הבנת המשל, נלמד את הנמשל⁵. לשם כך נכין טבלה של המשל, וננסה למלא את הפרטים המובנים לנו.

משל	נמשל
העצים הולכים לחפש להם מלך	בני ישראל מבקשים מגדעון למלוך עליהם
הזית	אלה הם בני גדעון, שכנראה ראויים יותר למלוך. גדעון סרב למלוכה הוא, בנו ובן בנו. וכאן יש שלושה עצים.
התאנה	
הגפן	
האטד	אבימלך
ארזי הלבנון	בעלי שכם

רש"י מסביר כי כל אחד מהעצים מייצג את אחד השופטים שכבר היכרנו: הזית – עתניאל בן קנז. התאנה – דבורה והגפן – גדעון. כל השופטים האלה היו שופטים בשעתם, ולא מלכו. בניהם לא המשיכו אחריהם. **נשאל:** מי לדעתכם הוא המתאים ביותר למלוך על העצים? מי אינו מתאים למלוך? ומדוע? נקיים דיון בכיתה. **נשאל:** מדוע העצים לא רצו לקבל עליהם את המלוכה? **נאמר:** לעיתים אנשים מסרבים לתפקידים גדולים שמציעים להם. האם גם לכם קרה שהציעו לכם תפקיד חשוב ולא רציתם? מדוע? מה גורם לאנשים לרצות בתפקיד כזה או להימנע ממנו? יש אנשים שרוצים כבוד, או שבאמת מוכנים לעשות ולשאת באחריות, ויש פעמים שאדם לא מוכן לקחת עליו את האחריות, הוא מבין שזה "גדול" עליו, ידרוש ממנו לוותר על דברים (כמו העצים..). זו הזדמנות לקיים דיון על האחריות שיש בהנהגה, ועל כך שמי שלוקח על עצמו אחריות חייב לשאת בכל דבר. לא לכולם זה מתאים. זו אחת הסיבות שאנשים לא מעוניינים בתפקיד מסוים. **נשאל:** מדוע האטד מסכים למלוך? **נסביר:** יש עניין של כבוד, שאדם מסונוור ממנו. למרות שהוא פחות מאחרים, למרות שאין לו פירות וצל – הוא מעוניין לקבל תפקיד. אבימלך שהוא בן מפילגש, ואינו מחונך כשאר בני גדעון, מרגיש שהוא מלך, ואף שינה את שמו הראשון לאבימלך. האטד אומר (וכמובן הכוונה לאבימלך): אם מושחים אותי למלך עליכם – בואו חסו בצלי. במעט הצל שיש לי – תוכלו לשבת 'ואם אין', כלומר, אם באתם אלי כדאי לצחוק עלי וללעוג לי – 'תצא אש מן האטד ותאכל את ארזי הלבנון'. – "רצה לומר, דעו כי סוף הדבר יהיה שממני תצא האש ותשרוף אף הארזים הגבוהים, ואני עמהם" (מצודת דוד).

עד כאן הסברנו את הנמשל. נסביר כי לכל משל יש גם לקח, וזה המסר שאפשר ללמוד לחיים. יותם ממשיך

⁵ חשוב מאוד לקרוא בעיון את הכתוב בעניין זה [במתווה המפורט](#).

את דבריו גם בסיום המשל:

נקרא פסוקים טז – כ: כפי שהאטד אומר: 'אם באמת ובתמים' – היתה ההמלכה הזו, להמליך את בן גדעון, אשר נלחם בשבילים והצילם מכף מדין – שמחו באבימלך וישמח גם הוא בכם. ואם לא כך "אם אין הדבר בעבור כבוד אבי וביתו, כי אם בעבור שהוא אחיכם מן האם, אזי יהיה גמולכם להיות שנהא ומריבה בין אבימלך ובין אנשי שכם ובית מילוא הסמוך לשכם ותאבדו כולכם, וכאשר אר האטד אל העצים" (מצודת דוד) לסיים נקרא פסוק כא. יותם בורח מפני אבימלך. נשאל מדוע? ונבין כי הוא אינו סומך עליו.

הצעות להמחשה:

- תמונות עצי הפרי שבמשל יותם
- ניתן לקיים דיון בין 'אנשי שכם' (תלמידי הכיתה). אתם הייתם נוכחים בשעת נאומו של יותם. האם תתמכו באבימלך? או לא? כל אחד צריך לנמק את דעתו על סמך מה שכבר למדו. רצוי שקודם כל יכתוב במחברת את דעתם, ורק לאחר מכן ישתתפו בדיון ויערכו הצבעה – האם לקבל את אבימלך או שלא.

מסרים והפנמה:

- אדם צריך לקבל על עצמו רק תפקידים שמתאימים לו, והוא יכול לקבל את האחריות על ביצועם.
- בני ישראל לא עשו חסד עם גדעון מושיעים. יש כאן כפיות טובה.

סיכום:

למדנו על ניסיון ראשון להמליך מלך בישראל. המלך הומלך שלא על דעת כולם. בשיעורים הבאים נלמד מה עלה בגורל המלוכה הזאת.

